

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE İNGİLİZ İŞGALI SÜRECİNDE ESKİŞEHİR'DE ASAYİŞ SORUNLARI

FAHRİ YETİM*

Z

Asayiş konusu toplumsal tarihin genel akışı içinde olağan gidişatı etkileyen yönleri itibarıyla her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Çoğu zaman toplumsal ortamın kendine özgü niteliklerinin yansıması olarak ortaya çıkan bu durum, bazen neden olabileceği politik sonuçları açısından bulunduğu bölgenin mukadderatına etki eder. Söz konusu durum açısından Millî Mücadele Dönemi'ne bakıldığında, Türk toplumunun tarihsel açıdan âdetâ beka sorunu ile karşı karşıya bulunduğu bir dönemde asayiş sorunlarının zaman zaman bu süreci etkileyecek boyutlara vardığı görülmüştür. Millî Mücadele'nin Batı Cephesi'nde geçen muharebelerde özellikle askerî açıdan savaşın düğümlendiği ve aynı zamanda çözüme giden gelişmelerin yaşandığı bölgenin odağında yer alan Eskişehir'de, işgal döneminde bu süreci derinden etkileyen asayiş sorunları ortaya çıkmıştır. Dönemin tarihsel koşulları içinde belli ölçüde ülkenin geneli için de söz konusu olan bu durum, bölgenin savaşın gidişatı açısından bulunduğu kritik konumu dolayısıyla Eskişehir'de daha farklı önem taşımıştır. Bazı bölgelerde iç isyanların da etkisiyle kendini gösteren asayiş sorunları, bazı bölgelerde ise işgal ortamından kaynaklanan durum dolayısıyla kronik boyutlara ulaşarak toplumsal yaşamı oldukça zora sokmuştur.

Bu çalışmada spesifik olarak asayiş konusuna odaklanılarak Millî Mücadele Dönemi'nde işgal sürecinde Eskişehir'in toplumsal ortamına ışık tutulacaktır. Konuyla ilgili çok sayıda belge bulunması ve geniş bir kontekste dayanması dolayısıyla çalışma konusu, İngiliz işgali dönemi (22 Ocak 1919-20 Mart 1920) ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada

* Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskişehir/TÜRKİYE, fyetim@ogu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9921-3193

ana kaynak olarak arşiv belgelerine yer verilecektir. Ayrıca diğer resmî yayınlar, süreli yayınlar, gazeteler ve konuyla ilgili literatürden de gerekli ölçüde istifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Asayiş, Eskişehir, İşgal, Millî Mücadele, Sosyal Tarih.

PUBLIC ORDER ISSUES IN THE PERIOD OF NATIONAL STRUGGLE DURING THE BRITISH OCCUPATION IN ESKİŞEHİR

ABSTARCT

The issue of public order has always had an important place in the general flow of social history in terms of its aspects affecting the ordinary course. Most of the time, this situation, which is a reflection of the unique characteristics of the social environment, sometimes affects the destiny of the region in terms of the political consequences it may cause. When we look at the period of the National Struggle in terms of the situation in question, it is seen that in a period when the Turkish society was faced with the problem of survival, from time to time, the problems of public order reached the dimensions that would affect this process. During the wars on the Western Front of the National Struggle in Eskişehir, which was at the center of the region where the war was focused on militarily, and at the same time, the developments leading to a solution were experienced. Security problems emerged that deeply affected this process during the occupation period. This situation, which was also in question for the whole country to a certain extent within the historical conditions of the period, had a different importance in Eskişehir due to the critical location of the region in terms of the course of the war. Public order problems, which manifested themselves with the effect of internal revolts in some regions, and in some regions due to the situation arising from the occupation environment, reached chronic dimensions and made social life arduous.

This study will shed light on the social environment of Eskişehir with in the occupation period during the National Struggle, focusing specifically on the issue of public order. Since there are many documents on the subject and it is based on a broad context, the subject of the study is limited to the period of the British occupation (22 January-22 March 1920). In the study, archival documents will be included as the primary source. In addition, other official publications, periodicals, newspapers, and literature on the subject will be utilized to the required extent.

Keywords: Eskişehir, National Stuggle, Occupation, Public Order, Social History.

GİRİŞ

Sosyal tarih, toplumsal durumun genel hatlarıyla bütüncül bir şekilde ortaya konulması açısından tarih biliminin en önemli alanlarından birini oluşturur. Sosyal tarih aynı zamanda, çok da uzunca bir geçmişe sahip olmayan modern tarihçiliğin asla göz ardı edemeyeceği toplumsal değişimin parametrelerinin ortaya çıkmasına yardımcı olur. Türk toplumunun millet ve devlet hayatı açısından büyük değişim yaşadığı tarihsel dönemler içinde yer alan Millî Mücadele Dönemi'nin bu yönden ele alınmasında büyük fayda vardır. Oysa bu dönem, daha çok siyasi ve askerî yönleriyle ön plana çıkarılmış ve bu süreçteki toplumsal durum hak ettiği ilgiyi tam olarak görememiştir. Öyle ki bu dönemin sosyal tarihi ile ilgili olarak birbiri için referans değeri taşımayan sadece iki müstakil çalışma bulunmaktadır¹. Genel olarak halkın yaşam koşulları, eğitim, kültür, iktisadi yapı ve asayiş durumu toplumsal tarihin önemli konuları içinde yer alır. Bunlar arasında toplumsal devamlılığın sigortası konumundaki asayiş konusu ise özellikle olağanüstü dönemlerde turnusol kâğıdı etkisi dolayısıyla öne çıkar. Millî Mücadele Dönemi de bu açıdan böyle bir özelliğe sahiptir.

Türkiye'de asayiş sorunu genel olarak Osmanlı Devleti'nin son dönemleri itibarıyla olgusal bir durum olarak görünmekle beraber, Mütareke ve Millî Mücadele Dönemi'nde dönemin kendine özgü koşullarından dolayı daha kronik bir hâl almıştır². Uzun süren savaşlar sonrasında zaten elverişsiz durumda bu-

¹ Bu kaynaklardan biri Doğu Ergil, **Millî Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Ankara 1981; diğeri ise Bayram Sakallı, **Millî Mücadelenin Sosyal Tarihi**, İstanbul 1997'de yayımlanmış olan iki eserdir. Bu eserlerden Doğu Ergil'e ait olanında sosyal tarih olarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kuruluşu ve iç ayaklanmalar konusu yer almaktadır. Bayram Sakallı'nın eserinde ise Millî Mücadele'nin manevi cephesi ve arkasındaki dinamikler incelenmiştir. Her iki eserde de asayiş konusu yer almamıştır. Doğu Ergil'in eserinden on altı yıl sonra yazılmış olan Bayram Sakallı'nın eserinde, Ergil'in kitabına ait herhangi bir dipnot ya da kaynakça bulunmamaktadır. Bunların dışında konuyu sempozyum bildirisi olarak ele alan bir çalışma bulunmaktadır. Bayram Kodaman, "Millî Mücadele'nin Tarihi ve Sosyal Açısından Değerlendirilmesi", **Millî Mücadelede Amasya Sempozyumu**, Amasya 1986.

² Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan süreçte var olan devlet otoritesi içinde eşkıyalığı önlemek ve asayişini temin etmek için birtakım yasal düzenlemelere gidilmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde 31 Mart Olayı sonrasında payitahtta ve taşrada oluşan kaotik ortamı düzenlemek amacıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti bir dizi asayiş tedbirleri almak durumunda kalmıştır. Bunlardan biri; 27 Eylül 1909'da çıkartılan "Rumeli Vilâyetinde Şekâvet ve Mefsedetin Men'i ve Mütecâsîrlerinin Ta'kib ve Te'dibi Hakkında Kanun-ı Muvakkat"tır. Bir diğeri de 4 Ekim 1909'da "Şekâvetin Men'i ve Mütecâsîrlerinin Ta'kib ve Te'dibi Hakkında Kanun-ı Muvakkat" olup Aydın vilayetinde uygulanmıştır. Kemal Yakut, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler", **Kebikeç**, S 34, 2012, s. 143-145.

lunan ekonomik yapının sosyal hayata fevkalade olumsuz etkileri bu dönemde iyiden iyiye görülmeye başlamıştır. Diğer taraftan merkezden taşraya kadar uzanan idari alandaki yetersizlikler sonucu kamu düzeninin giderek bozulmasına ilaveten Mütareke sonrasında yaşanan işgal ortamında asayiş sorunu sosyal yaşamı âdeta felç etmiştir. Can ve mal güvenliği konusunda yaşanan temel sorunların yoğunlaştığı bir ortamda bir süre sonra sosyal ve ahlaki problemlerin yaşandığı bir noktaya gelinmiştir. İstanbul'da *Sodom ve Gomore* atmosferini hatırlatan bu alandaki manzara, Anadolu'da bazı farklılıklar göstererek devam etmiştir. Genel olarak ülkenin bütünü için söz konusu olan bu durum, işgalin fiilen yaşandığı yerlerde daha farklı düzeyde cereyan etmiştir.

Millî Mücadele öncesinde yerel ölçekte asayiş durumuna tarihsel arka plan açısından bakıldığında, II. Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren Eskişehir'in, İstanbul ve Millî hareket için kilit konumundaki merkezlerden biri durumunda bulunduğu görülmektedir. 4 Kasım 1909 tarihinde Anadolu'daki genel durumu gözlemek için Eskişehir'e gelen *Tanin* gazetesi yazarı Ahmet Şerif'in verdiği bilgilere göre bu dönemde büyük bir kasaba görünümünde olan şehrin nüfusu yaklaşık otuz-otuz beş bin civarındadır. Şehrin asayiş durumuna bu tarihlerden itibaren bakıldığında iyi işlemeyen idari sistemin yol açtığı sorunlar dolayısıyla halktaki huzursuzluğun ön plana çıktığı göze çarpmaktadır. Bu meyanda Ahmet Şerif'in Anadolu'nun geneli için de söz konusu olan asayiş sorunuyla ilgili olarak Eskişehir özelinde ifade ettiği görüşler bu açıdan önem taşımaktadır. "...Zenginlerin, ağaların halk ve hükümet memurları üzerinde yaptıkları nüfuz ve etkinin kırılmadan ve sınırlanmadan halkın nefes alamayacağı" şeklindeki ifadeler Eskişehir'deki durumu bu açıdan yansıtabilecek niteliktedir³. Yazar bu konuda idari sistem üzerindeki etkisi itibarıyla Eskişehir'i inleyen sınıfsal baskıya örnek olarak Zeytunoğlu ailesini göstermektedir. Zeytunoğlu'nun memurlar üzerinde baskı kurarak âdeta kendisinin yürütme yetkisini el geçirdiğini, bunun üzerine halkın mülkiye müfettişlerine çok dert yandıklarını, bu konuda pek çok yazılı şikâyet dilekçesi vererek Dâhiliye Nazırlığına gönderdiklerini, nazırlıktan bunlara kayıtsız kalmamalarını ve sözünü yerine getirmelerini beklediklerini yazmaktadır⁴. Bu tür şikâyet yazıları Eskişehir'deki asayiş durumunun o dönemde oldukça sağlıksız olduğunu göstermektedir. 5 Kasım'da Eskişehir'in Alpu köyüne uğrayan Ahmet Şerif bu sırada köyden geçen tren yolu dolayısıyla iki nazırın İstanbul'dan Ankara'ya

³ Ahmet Şerif, **Anadolu'da Tanin**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s.57.

⁴ A.g.e., s.58.

gececeği haberini almaları üzerine iki üç yüz kadar köylünün istasyonda toplandığını, başta Zeytunoğlu zulmü olmak üzere sorunlarını ve şikâyetlerini bu yolla devlete iletmek istediklerini yazmaktadır. Köylülerin bu şekilde bir hareket tarzı içinde bulunmaları onların ne denli asayiş sorunuyla karşı karşıya oldukları hakkında fikir vermektedir. Daha sonra Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı dönemlerinde (yöreye yapılan yeni göçler ve büyük insan kayıpları ve ekonomik çöküntü dolayısıyla) bu durumun daha da kötüleştiğini tahmin etmek hiç de zor değildir⁵.

Millî Mücadele Dönemi'nde bu süreci yoğun asayiş sorunlarıyla yaşayan merkezlerden biri de Eskişehir olmuştur. Gerek lojistik, sevk ve idare açısından Millî Mücadele'nin merkezine olan yakınlığı, gerekse bu harekete karşı yer yer gerilimli bir ilişki içinde bulunan İstanbul hükûmeti açısından stratejik önemi dolayısıyla Eskişehir, sosyal tarih açısından dönemin fotoğrafını yansıtan yerlerden biri durumundadır. Bunun sonucu olarak her iki taraf da Eskişehir'i kendi kontrolleri altında bulundurmak istemişlerdir. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesiyle başlayan ulusal bağımsızlık savaşının ilk dönemlerinde genel olarak bu harekete yakın bir çizgide seyreden Eskişehir'deki ortamda daha sonra İstanbul hükûmeti tarafından buraya özel önem verilmesi dolayısıyla birtakım gelgitler yaşanmış ve bu durum şehirdeki asayiş konusunu da yakından etkilemiştir⁶.

I. Eskişehir'in İngilizler Tarafından İşgali

Birinci Dünya Savaşı ile başlayan yeni sömürgecilik (*neo colonialism*) döneminin İtilaf Devletleri açısından önemli aşamalarından birini oluşturan Mondros Mütarekesi emperyalist bir projeydi. Bu cümleden olarak İtilaf Devletleri, Mütareke'nin 15. Maddesinden hareketle bütün demir yollarını kendi dene-

⁵ Esas itibarıyla 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında başlayan Balkanlardan Anadolu'ya yapılan göçlerin ilk dönemlerinde bu yöndeki etkileri genellikle demografik, mali ve içtimai yönlerden hissedilmiştir. Nedim İpek, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri**, Ankara 1999, s.227-234. Balkan Savaşları döneminde yapılan göçlerde ise daha çok arazi anlaşmazlıkları, vergi meseleleri asayiş sorunlarının temelini oluşturmuştur. Engin Kırılı, **19. ve 20. Yüzyılda Eskişehir'e Yapılan Göçler**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2001, s.249-259.

⁶ Eskişehir'in Millî Mücadele'deki stratejik önemi ve bu yöndeki gelişmeler için bk. Ali Sarıkoyuncu v.d., **Millî Mücadelede Eskişehir**, Eskişehir 2002, s.5-7. Ayrıca bu durumun asayiş konusuna yansımaları için bk. Zafer Koylu, "Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey'in Öldürülmesi", **Atatürk Yolu**, C 12, S 46, Ankara 2010.

timleri altına almak amacıyla bir işgal harekâtı başlattılar. Daha önce 3 Kasım 1918'de stratejik bölgelerin işgali şeklinde başlayan bu yöndeki harekât, 18 Ocak 1919'dan itibaren demir yolları merkezlerine yönelmiş ve bunun sonucunda İzmit, Eskişehir ve Afyonkarahisar'a İngiliz birlikleri gönderilmiştir⁷. Bu amaçla 22 Ocak 1919'da bir İngiliz birliği Eskişehir'e gelmiş, arkasından İngilizler demir yollarındaki birliklerini takviye etmek amacıyla Hintli askerleri de bu bölgede konuşlandırmışlardır.

Bu dönemde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ve genel olarak ekonomik durumun giderek bozulması nedeniyle ülkenin hemen her yerinde görülen eşkıyalık olayları dolayısıyla zaten kötü durumdaki asayiş sorunları giderek artmaya başlamıştır. Bu duruma Eskişehir örneğinde bakıldığında Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde yer alan çok sayıdaki belgenin bunu teyit ettiği görülmektedir.

Genel olarak yaşanan asayiş sorunlarına bakıldığında bunların hırsızlık, gasp, eşkıyalık, adam kaçırma, yaralama, adam öldürme, cinayet, tehdit, taciz ve halk üzerinde baskı oluşturma gibi suç unsuru içeren başlıklar altında toplandığı görülmektedir. Yaklaşık on yıl süren savaş ortamında halk yoksul ve bitap düşmüş, buna ilaveten kamu düzeninin bozulması dolayısıyla bu tür olaylarda büyük bir artış olmuştur. Özellikle hırsızlık, gasp, eşkıyalık, yaralama olayları âdeta vaka-i adiyeden sayılır hâle gelmiştir.

Bu türden asayiş sorunlarından birinin örneği olan, Eskişehir ve çevresinde yaşanan eşkıyalık olayıyla ilgili olarak, Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Hüdavendigâr Valisi Hazım Bey'e çekilen 13 Şubat 1919 tarihli telgrafta; Bozüyük, Eskişehir ve İnegöl çevrelerinde eşkıyalık yaparken tutuklanan şahısların isimleri ile Kirmasti (Mustafa Kemal Paşa) kazası orman bekçilerinden Musa Kazım ve Mahmut'un katli ve yaralayanların kimlerden ibaret olduğuna dair yeterli izahat alınmadığından dolayı bu gibi olayların faillerinin isim ve hüviyetlerinin tafsilatıyla bildirilmesi istenmektedir⁸.

Bu konuda Hüdavendigâr Sancağından gönderilen cevapta ise bir hayli zamandan beri Bozüyük, Eskişehir ve İnegöl taraflarında eşkıyalık eden altı kişiden üçünün derdest edildiği diğerleri hakkında gerekli takibatın sürdürüldüğü bildirilmektedir⁹.

⁷ **Türk İstiklal Harbi**, C I, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1974, s.44.

⁸ **BOA**, DH_EUM_00049_00058_3.

⁹ **BOA**, DH_EUM_6_00049_00058-3.

İngilizlerin işgaliyle birlikte halka yaptıkları tecavüzler erken dönemden itibaren burada asayiş sorunlarının hız kazanmasına yol açmaya başlamıştır. Bu meyanda Dâhiliye Nezareti tarafından Eskişehir Mutasarrıflığına gönderilen 20 Şubat 1335/1919 tarihli emirde İtilaf askerilerinden sataşma ve saldırıda bulunanlara karşı zafiyet gösterilmeden ve korkmadan tecavüzlerinin uygun şekilde önlenmesi ve bir olayın meydana gelmesine sebebiyet verilmemesi istenilmektedir¹⁰. Bu emirde ayrıca Eskişehir'deki İtilaf kuvvetleri kumandanı ile iyi ilişkiler kurulması ve bunun devam ettirilmesi kendisi ile temas kurularak işgal kuvvetlerinin tecavüzlerinin önlenmesi konusunda ortak önlemlerin alınmasıyla ne askerlerin halka taarruzlarına ne de komutanın hükûmet ve halka müdahalesine meydan verilmemesi talep edilmektedir¹¹.

İşgaller sonunda ülkenin genelinde olduğu gibi Eskişehir'de de bu şekilde başlayan ve giderek hız kazanan asayiş sorunları zamanla daha kronik bir hâl kazanmaya başlamıştır. Memleketin bütünüyle kaybedilme tehlikesinin derinden hissedildiği bu dönemde özellikle 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine Türk halkı sessizliğini bozarak tüm işgallerle olan tepkisini ortaya koymaya başlamıştır. Bu cümleden olarak 17 Mayıs 1919'da Eskişehir'de yaklaşık 10 bin kişinin katılımıyla büyük miting düzenlenmiştir. Odunpazarı semtinde düzenlenen miting öncesinde, miting tertip heyeti tarafından hazırlanan beyanname halka okunmuş, miting sonrasında ise alınan kararlar Sadaret makamına, Hariciye ve Dâhiliye Nezaretlerine telgrafla bildirilmiştir¹². Bu süreçte oluşan yeni ortam içinde Eskişehir'de Kuvayimilliyeye örgütlenmesi yönünde birtakım teşebbüslere gidildiyse de Dâhiliye Nezareti tarafından Eskişehir Mutasarrıflığına gönderilen 7 Temmuz 1335/1919 tarihli telgrafta: "Kuva-yı Milliye teşkilatı için teşebbusat kat'iiyen caiz değildir" emriyle bu yöndeki adımlar engellenmek istenmiştir¹³.

Miting sonrasında bu dönemde Eskişehir'de asayiş konusunda yaşanan bir başka olay da doğrudan işgal kuvvetleriyle halk arasında gerçekleşen bir taciz vakası olmuştur. 21 Mayıs 1335/1919 tarihli olup Dâhiliye Nezaretine çekilen telgrafta Pazar günü bir İngiliz zabitanın sarhoş olarak Sıcak Sular mevkiinde

¹⁰ Sarıkoyuncu, **a.g.e.**, s.7.

¹¹ **A.g.e.**, s.7.

¹² Fahri Yetim, **Milli Mücadele Döneminde Mitingler**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1994, s. 80.

¹³ **BOA**, DH_ŞFR_00101_00019_044_001_001.

kadınlar pazarı tabir olunan mahalde dolaşırken zabitler tarafından karakola götürüldüğü, bu esnada bir İngiliz zabitanın darp edilerek yaralanması üzerine geniş bir soruşturma başlatıldığı ve bu soruşturma ile ilgili gelişmenin hangi aşamada olduğu sorulmaktadır. Bu telgrafa Mutasarrıf vekili Kadı Hamdi Efendi tarafından verilen cevapta ise soruşturmanın derinleştirilerek sürdürüldüğü keyfiyetin en kısa zamanda ilgili makama bildirileceği ifade edilmiştir¹⁴. İstanbul'daki İşgal Kuvvetleri Komutanlığının da müdahil olduğu soruşturma çok yönlü olarak yürütülmüş ve olayın failleri olarak üç polis memuru tevkif edilmiştir. Olayın nedeni, halkı ciddi anlamda taciz eden İngiliz subayı olmasına rağmen tutuklananlar olmuş ve karakolda görevini yapmaya çalışan memurlarla birlikte sivil halk mağdur edilmiştir. Daha sonra bu tür taciz olayları farklı boyutlar kazanarak kentte daha sıkça görülmeye başlamıştır.

Bu dönemde Eskişehir'de asayiş olumsuz etkileyen gelişmelerden biri de işgal kuvvetlerinin 7 Eylül 1919'da 50 askerle birlikte buradaki millî kuvvetleri koruyan mıntika komutanı Atıf Bey'in evini basarak tutuklaması olmuştur. Bu durum millî kuvvetlerle işgalci İngilizler arasındaki gerginliği arttırdığı gibi mahalli halkta da büyük tedirginlik yaratmıştır¹⁵. Mustafa Kemal Paşa'nın da eleştirisine neden olan bu konuyla ilgili olarak General Harbord'a verilen muhtırada; işgalci İngilizlerin yol açtıkları bu tür sorunlar karşısında halkın galeyana geldiği, İngilizlerin ise bu olayı gizlemek için İttihatçılar ve Bolşeviklerin bu bölgeyi istila etmekte olmaları dolayısıyla kendilerinin bu yönde asayiş tedbiri aldıkları, genel olarak asayiş sorununun da bundan kaynaklandığı şeklindeki bilgilerin yanlış olduğu belirtilerek bu yöndeki faaliyetler protesto edilmiştir¹⁶. Bu olaydan sonra Millî Hareket açısından önem taşıyan bu bölgede inisiyatifin sağlanması için Ali Fuat Paşa Eskişehir'e hareket etmiştir¹⁷.

Heyet-i Temsiliye tarafından 9 Eylül 1919'da Garbi Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Kumandanlığına atanan Ali Fuat Paşa, 13 Eylül'de Sivrihisar'a geldiğinde İngilizlerin Eskişehir'de toplanarak burayı merkezî bir konuma çekme gayretleri içinde olduklarını öğrenmişti. Bu aşamada İstanbul hükûmeti tarafından karşı hamle olarak buradaki 20. Kolordu Komutanlığına Kiraz Hamdi Paşa atanmışsa da Eskişehir'de oluşan yeni ortamda Millî Hareket

¹⁴ BOA, DH_KMS_00050_2_00012_19.

¹⁵ İhsan Güneş-Kemal Yakut, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir*, Eskişehir 2007, s.165.

¹⁶ Sarıkoyuncu vd., *a.g.e.*, s.14.

¹⁷ *A.g.e.*, s.15.

yönünde yaşanan yeni gelişmeler üzerine Hamdi Paşa 18 Eylül'de görevinden istifa etmiştir. Karargâhını Hamidiye/Mahmudiye'de kuran Ali Fuat Paşa, 20 Eylül'den itibaren İtilaf Devletleri'nin Eskişehir'deki İngiliz Komutanı Sally Flood ile telgraf görüşmeleri yapmak suretiyle bu bölgenin İstanbul hükûmetine karşı tecrit edilmesini sağlayacak girişimlerde bulunmuştur¹⁸.

II. Kuvayimillîye'nin Eskişehir'de Hâkimiyeti Ele Geçirmesi, Mutasarrıf Hilmi Bey'in Öldürülmesi ve Sonrasında Yaşanılan Asayiş Olayları

İzmir'in işgal edilmesi bir taraftan ülkenin geleceği konusundaki endişeleri arttırırken diğer taraftan da ümit ve toparlanma yönündeki girişimleri de harekete geçirmiştir. Bu ortam içinde asayiş sorunları ise hız kesmeden devam etmiştir. Hırsızlık¹⁹, gasp, adam öldürme ve yaralama²⁰ gibi vaka-i adiyeye türünden olayların yanı sıra, işgal etkisi dolayısıyla halkın genel güvenliği için sıkıyönetime kadar uzanan uygulamaların devreye sokulduğu görülmüştür.

Öte yandan Damat Ferit Paşa'nın 20 Eylül'de padişaha imzalattığı bir beyannameyi millete yayınlarak kamuoyunu Heyet-i Temsiliye aleyhine kışkırtmak istemesi de²¹ buradaki olayların büyümesinde ve asayişin bozulmasında etkili olmuştur. Millî Mücadele açısından Ali Fuat Paşa ile İngilizler arasında

¹⁸ Sarıkoyuncu, a.g.e., s.22-27; Güneş, a.g.e., s.167-168.

¹⁹ Bu tür olaylardan birine örnek olarak Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyetinde Eskişehir Mutasarrıflığına çekilen 25 Mayıs 1919 tarihli şifreli telgraf gösterilebilir. Eskişehir tüccarlarından Agopyan Efendi'nin mağazasından iki yüz sandıktan fazla lüle taşının 1000 lira karşılığında İttihatçılardan İşçibaşızade Hacı Hakkı Efendi'ye ve yüz yirmi parça halının uygun fiyatla bazı kişilere verilerek bunların bedellerinin emanet olarak mal sandığında tutulduğu ve İttihatçılardan dava vekili Takıyüddin Efendi'nin bedelsiz olarak aldığı kristal takımlarının bugün adı geçen şahısta bulunduğu ve firari Nail Bey'in de yirmi bir sandık aile eşyasıyla salon ve tabak takımlarını alarak bir kısmını İttihatçılara hediye edip, bir kısmını da kendisinde bulundurduğu haber verilmiş ve söz konusu mal ve eşyanın iadesiyle verdikleri parayı elde etmeleri istenmiştir. Bu meyanda tahkikatın acil bir şekilde yapılarak Nail Bey'in aldığı şeyleri kimlere verdiğinin ve elinde kalanların ortaya çıkarılarak sonucun bildirilmesi istenmiştir. **BOA**, DH_KMS_00049_2_00024-2.

²⁰ Dâhiliye Nezareti Umum Jandarma Komutanlığından Eskişehir Mutasarrıflığına çekilen 4 Haziran 1919 tarihli telgrafta İngiliz neferini yaralayan jandarma ve refikinin bera-yı muhakeme için İngiliz Mümessil-i Askeriyesine teslim edilmesinin gerektiği bildirilmektedir. **BOA**, DH_ŞFR_00100_00028-1.

²¹ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, C III, Ankara 1987, s. 105-107, Ves. 98.

görüşmeler ve karşılıklı mektup trafiği devam ederken İstanbul hükûmetinin Eskişehir'deki ikinci temsilcisi konumunda bulunan Kiraz Hamdi Paşa, Kuvayımilliye'ye karşı yeni bir teşkilat kurma hazırlığına girişmiştir. Kiraz Hamdi Paşa, Harbiye Nezaretine yazdığı 22 Eylül tarihli mektupta bu amaçla bir asayiş livasının oluşturulmasını istemiştir²².

Nitekim bu yöndeki gelişmelere bir örnek olarak Sadaret makamından Harbiye Nezaretine gönderilen 24 Eylül 1335/1919 tarihli telgrafta; Eskişehir ve havalisinde asayışı temin etmek için üç bölüklü bir süvari alayının kurulması ve her biri yüzer kişilik piyade askerinden oluşan altı bölüklü bir piyade alayının kurulması ve her iki alayın birleştirilerek bir asayiş livasının kurulması, bu alayın gerekli mühimmat ve teçhizatla donatılması, söz konusu alayların yerel unsurlardan oluşturulması hususunda padişahın irade-i seniye buyurulması talep edilmiştir²³. Ancak Hamdi Paşa'nın kurulmasını çok istediği "Asayiş Livası"nın teşekkülü halkın buna istekli olmayışı dolayısıyla gerçekleşmemiştir. Zira halkın önemli bir kısmı Milli Hareketin yanındaydı. Kuvayımilliye'nin gücü şehrin her yerinde hissedilmekteydi. Öyle ki, Kiraz Hamdi Paşa'nın kaldığı odaya geceleyin giren bir şahıs, "Yaşasın Millet" diye bağırabiliyordu²⁴. Bu yüzden Mutasarrıf Hilmi Bey ve Kiraz Hamdi Paşa ümitsizlik içine düştüler. Ancak her şeye rağmen olayların tırmanış göstermesi ve gerilimin artması sonucunda 30 Eylül 1919 günü Eskişehir'de idare-i örfiye ilan edilmiştir²⁵. Bu ortamda İngilizlerin baskılarına rağmen halk toplanarak gösteriler yapmış ve 2 Ekim'de Damat Ferit Paşa hükûmetinin düşmesi üzerine 3 Ekim'de Kuvayımilliye taraftarları Eskişehir'de duruma hâkim olmuşlardır. Bunun üzerine Eskişehir'de uygulanan örfi idarenin gevşetilmesi söz konusu olmuş, ancak 4 Ekim'de Mutasarrıf Hilmi Bey'in öldürülmesi asayiş durumunu etkilemiştir. Kuvayımilliyecilerin Eskişehir'e hâkim olmalarıyla Eskişehir'in zor günlerinin geride kaldığı günlere geliniyordu. Bu durum dönemin basınına

²² Mesut Erşan, **Milli Mücadele'nin Başlangıcında Eskişehir'in Önemi**, Atatürk Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1991, s.73.

²³ **BOA**, BEO_004592_344380_6.

²⁴ Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul 1953, s. 219.

²⁵ Bu konuda başlıca etkenlerden biri de bazı vatansever Eskişehirliilerden bir kısmının mutasarrıfı değiştirerek şehri Kuvayımilliye'ye bağlama teşebbüsü olmuştur. Başarısız olan bu girişim sırasında çıkan arbedede suçlu suçsuz birçok kişi tevkif edilmiş ve buna karşı çıkan Doktor Tahsin Bey'le birkaç masum öldürülmüştür. Erşan, **a.g.e.**, s.77; İleri, 24 Teşrinievvel 1335/24 Ekim 1919.

“Unutulmaz Günler” başlığıyla yansımıştır, yayınlanan yazıda: “Zavallı Eskişehir halkı günlerden beri pek derin bir ızdırabın taht-ı tesirinde yaşıyordu. Her tarafı milli kuvvetin istila eylediği Eskişehir zulümler içirişinde inliyor ve kat’iyen bir şikâyet avazesi yükselmeyordu. Masum halk arzu ve âmâl-i milliyeye muhalif harekette bulunan Ferit Paşa kabinesi adamlarının elinde bir oyuncak hükmünde kalmıştı. Bu kadar azap yetmiyormuş gibi bir de Eylülün 30. günü idare-i örfiye ilan olundu. İçtimalar men edildi. Bilumum gazeteler sansüre tabi tutuldu. Cuma günü yapıştırılan Kuva-yı Milliye’nin ilanı, Mutasarrıf Hilmi Bey’in emriyle toplatıldı. Güya halktan her şey gizlenmek isteniyordu. Artık teşkilatçıların değil, münafıkların vahdet-i milliyeyi bolşeviklikle itham eden rezillerin süngüleri düştü. Eskişehirli de kurtuldular. Ne idi o günler, unutulmaz günler, şiddetli bir tazyik, hafiyeler, münafıklar etrafa yayılmışlardı. Mutasarrıf Hilmi, Bey cumartesi günü öğle üzeri katledildi. Pazar günü Sivas Kongresi’nin emriyle muhasebeci Sabri Bey mutasarrıf vekâletine tayin kılındı. Halk da meserretle Kuva-yı Milliye’nin şehrimize duhulünü sabırsızlıkla bekliyor”²⁶ ifadeleri yer almıştır.

116

Millî Mücadele Dönemi’nde İstanbul hükûmetinin Eskişehir’de ateşli destekçiliğini üstlenen Hilmi Bey, 4 Ekim günü hükûmet konağının 100-150 metre ilerisinde Akarbaşı mevkiinde meçhul bir şahıs tarafından öldürüldü. Katilin dört el ateş ederek yaraladığı Hilmi Bey evine ulaşabilmiş, orada yapılan müdahalelere rağmen kurtarılamamış, ancak katilin eşkâlini verebilmiştir. Henüz derdest edilememiş olan katilin kemal-i şiddetle takibine başlandığı Eskişehir mutasarrıflığından sadarete bildirilmiştir²⁷.

Hilmi Bey’in öldürülmesi üzerine mutasarrıflık ile Dâhiliye Nezareti ve Sadaret makamı arasında yoğun bir yazışma trafiği yaşanmıştır. Bunlardan son aşamadakilerden biri olan Dâhiliye Nezaretinden Sadaret makamına gönderilen 22 Teşrinisani 1335/ 22 Kasım 1919 tarihli belgede; cinayetin garaz ve intikam eseri olmayıp, mahiyet-i siyasi olduğuna şüphe olmamakla beraber kimler tarafından işlendiğine dair kati malumata ulaşılamadığı, tahkikatın derinleştirilerek sürdürüldüğü bildirilmiştir²⁸.

²⁶ Erşan, a.g.e, s. 86’dan naklen *Ahrâr*, 7 Teşrinievvel 1335/7 Ekim 1919.

²⁷ Tayyip Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, İstanbul 2011, s.291; Güneş, a.g.e., s.175.

²⁸ *BOA*, BEO_004602_345131-6.

III. İşgal Döneminde Sıkça Karşılaşılan ve Genel Asayiş Ortamını Etkileyen Olaylardan Örnekler

Mutasarrıf Hilmi Bey'in öldürülmesi üzerine olaylar bir süre daha devam etmiş, daha önce söz konusu olan asayiş alayının kurulması tekrar gündeme gelmiştir. Bu cümleden olarak Sadrazamlık makamı tarafından örfi idare uygulamasının yeniden gündeme alınmasını öngören telgraf, Harbiye Nezaretine bildirilmiştir. Bu telgrafa verilen 5 Teşrinievvel 1335/5 Ekim 1919 tarihli cevapta ise böyle bir asayiş alayı için şimdilik gerek görülmediği hususunun ilgili makamlara bildirildiği ifade edilmiştir. Aynı meyanda Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine çekilen 21 Teşrinievvel 1335/21 Ekim 1919 tarihli telgrafta ise Eskişehir'de daha önce ilan edilen idare-i örfiyenin geçerli olmakla birlikte mevcut duruma bakıldığında bunun lüzumuna artık ihtiyaç duyulmadığı, daha önce yapılan bu yöndeki uygulamanın halkı tedirgin ettiği mutasarrıf vekili tarafından Dâhiliye Nezaretine bildirildiği haber verilmiştir²⁹.

Bu yönde alınan tedbirlere ve gösterilen çabalara rağmen işgalci birliklerin tutumlarından kaynaklanan taciz olayları ve buna bağlı asayiş sorunları artarak devam etmiştir. Bunlardan birine örnek olarak 27 Aralık 1335/1919'da 23. Alay Sahra, 2. Taburundan Yüzbaşı Abdurrahman Efendi ile sekiz askerin selam vermemelerinden dolayı devriye gezen Hintli askerler tarafından tutuklanması olayı verilebilir. Bunun üzerine durumu Harbiye Nezaretine haber veren 24. Fırka Erkân-ı Harbiye Binbaşısı; İngilizlerin amaçlarının siyasi bir sorun yaratmak olduğunu, bunlara karşı asker, subay ve ahalinin galeyana geldiğini bildirmiştir. Eskişehir Merkez Kumandanının 29/30 Ekim tarihli telgrafında; İngilizlerin sorun çıkarma girişimleri çerçevesinde şehrin en kalabalık Pazar mahallerinde yapmış oldukları alçakça hakaret ve saldırıların artık tahammül edilemeyecek seviyeye geldiği haber verilmiştir³⁰.

Kuvayimilliyeye'nin Eskişehir'e hâkim olmasından sonra bölgedeki İngiliz birlikleri yoğun olarak Eskişehir'de toplanmış ve bu süreçte halkın işgalcilere selam vermemelerinden kaynaklanan sorunlar dolayısıyla sık sık olaylar yaşanmıştır. Yer yer İngiliz zulmüne dönüşen bu gibi olaylardan birine örnek olarak 30 Kasım 1919'da Kolordu Komutanlığına çekilen telgraf metnindeki: "Eskişehir'de İngiliz zabitanı kıtalarıyla devriye gezerek 23. Sahra Topçu ta-

²⁹ BOA, DH_KMS_0005_3_00055-5.

³⁰ Zafer Koylu, **Esaretten Özgürlüğe 423 Gün İngiliz İşgalinde Eskişehir**, Eskişehir 2010, s.27.

burundan Yüzbaşı Abdurrahman Efendiyle dokuz neferi, resmi selamı ifa etmediler bahanesiyle tevkif ettikleri ve bu hal bilhassa bir mesele-i siyasiye ihdası için mürettep olunduğuna tahakkuk ettiğini ve bu sebeple de Eskişehir’de bulunan bilumum zabitan ve efrat ve sivil ahali galeyanda bulunduğunu Eskişehir’deki tabur kumandanı bildirmiştir³¹ şeklindeki bilgileri gösterilebilir.

Bu gibi taciz olaylarının neden olduğu asayiş sorunları ilerleyen dönemlerde devam etmiştir. Ülke genelinde diğer işgal bölgelerinde de görülen ve yer yer kanıksanan bu manzarada Eskişehir açısından durum oldukça farklıdır. Bunun teyidi olarak da Eskişehir Mutasarrıflığının 17 Ocak 1920 tarihli raporu gösterilebilir.

“Son zamanlarda İngiliz zabitlerinin askeri şahıslara, zabitan ve efrada ve sivil ahaliye karşı aldıkları vaziyet tahammül edilemez bir hale gelmiş olduğu halde sulhün bahis konusu olduğu şu sıralarda sükûnu bozmak maksadıyla zabiterimizle ahali fevkalade sabır ve tahammül göstermekte bulunmuştur. İngiliz zabitleri bilhassa selam vermeyen zabıt ve efradı yakalamak için çarşı, pazar atlarına rakip olarak dolaşmakta ve selam vesilesiyle zabitleri önlerine katarak kontrol zabitinin hanesine götürdükten sonra Osmanlı mıntika kumandanlığına mahfuzen göndermekte oldukları neferleri de sille tokat ve tüfek dipçiğiyle götürmekte ve halk-ı umumi nazarından İslam’a bu hakaretler pek müthiş heyecan ve intikam hissi uyandırmaktadır. Halk fertlerine de bir takım sebeplerle tahrikâmiz muameleler yapmaktan çekinmemektedirler... İngilizlere karşı galeyan etmekte olan memleket umumi efkârının önüne geçmek güç olacaktır. Çünkü Eskişehir’in durumu ve halktaki hassasiyet diğer memleketlerle kıyas kabul etmeyecek bir derecede nazik ve mühim bir hal arz etmektedir³².”

Rapordan da görüldüğü gibi bu dönemde Eskişehir’de asayiş sorunu büyük ölçüde işgal olayıyla ilintili görünmektedir. Bu kabilden işgale endeksli ve ondan bağımsız, ancak onun dolaylı etkisinin hissedildiği diğer asayiş sorunları yaşanmaya devam etmiştir.

³¹ Erşan, **a.g.e.**, s.99. Ayrıca 20. Kolordu ve Eskişehir Mutasarrıflığından Harbiye Nezaretine gönderilen telgrafta da: “Belki de esirlere bile tatbik edilmesine izin verilmeyecek olan ‘izzet-i nefsi-i milliyi’ rencide edici hakarete uğrayanlar arasında herhangi bir fertten, eşrafa varıncaya kadar, ahali, memurlar büyüğünden küçüğüne kadar ordu mensupları vardır. Bu davranışların sebep olacağı olayları ve halktaki heyecanı yatıştırmaktan aciziz” ifadelerine yer verilmiştir. **A.g.e.**, s.101.

³² Gökbilgin, **a.g.e.**, s.310-311.

Bunun bir örneği olarak Dâhiliye Nezareti tarafından Sadaret Makamına çekilen 27 Kânunusani 1336/26 Ocak 1920 tarihli telgrafta İşgalci İngilizler için hastane olarak düşünülen bir binanın karargâha uzak ve yetersiz olması dolayısıyla Darülmualimin binasının ve istasyon yakınlarında bulunan Orman Müdürlüğündeki memurlara ait bir binanın tahliye edilerek kendilerine verilmesi konusunda çok ısrarcı oldukları, bu işlemin gecikmesi üzerine İngiliz askerlerinin Orman Müdürlüğüne girerek personeli darp ve hakaret ettikleri, Darülmualimin binası için de aynı şekilde hareket etmeleri üzerine halkın bu konuda büyük şikâyetleri oldukları bilgilerine yer verilmiştir³³.

Telgraftaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi bu süreçte âdeta her konu bir asayiş sorunu durumundadır. Halkın mağduriyeti ve uğradığı tacizler günlük yaşamın bir parçası gibidir. İşgal ortamı ve merkezî yönetimin bu konulardaki yetersizliği sorunların daha fazla hissedilmesine yol açmaktadır.

Bir başka olay da Dersaadet'te yayınlanan *Verçin Lur* adlı bir Ermenice gazetesinin 23 Mart 1920 tarihli nüshasındaki “Eskişehir Hristiyanları Tehcir ediliyor” başlıklı haberi buradaki tansiyonun yükselmesine neden olmuştur. Habere göre Eskişehir'deki Ermeni ve Rumların buldukları yerlerden kaldırılarak meçhul bir yere sevk edildikleri belirtilmiş ve bu durumun 1915'teki Tehcir'i hatırlatan manzaraya dönüşme ihtimalinden söz edilmiştir. Aynı gazetesinin 24 Mart tarihli nüshasında ise bu durumun teyit edilmediği belirtilmiş, ancak şehirdeki genel korku ortamından dolayı Ermenilerin evlerinden dışarı çıkamadıkları, dükkânlarının kapalı oldukları, bu yüzden pek çok Ermeni ailesinin şehirden ayrılmak niyetinde olduğu haberine yer verilmiştir³⁴.

Yaşanılan asayiş sorunların niteliği ve dinamikleriyle ilgili olarak farklı durumlar söz konusudur. İstanbul hükümeti açısından Anadolu hareketi yönündeki girişimler bir asayiş sorunudur. Bunun bir örneği olarak İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumisi tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 17 Nisan 1920 tarihli telgrafta: Eskişehir mebusu ve mahalli Kuva-yı Milliye reisi olup Şekerci Kâzım ve refikasıyla köylerde asker ve yardım toplamak bahanesiyle ahaliyi fesat ve isyana davet ederek zabitan ile toplantılar yapan ve mahdumu Hüseyin Efendiyi Sivas'a delege olarak gönderen ve Mutasarrıf Hilmi Bey ile Belediye Reisi Mehmet Ali ve eşraftan Abdülvahap Efendilerin idamlarını tertip eden ve Cemiyet-i fesadiye tarafından şüpheli gösterilen Hacı Veli

³³ BOA, BEO_004613_345941-7.

³⁴ BOA, DH_AYŞ_00036_00028-2.

Efendi tarafından ihbar edilen bu şahısların derdest edilerek İstanbul Muhafızlığına sevk edildikleri bilgileri yer almaktadır³⁵. Telgraftaki bilgilerden de anlaşıldığı gibi Millî hareket yönündeki gelişmeler de İstanbul hükümeti tarafından yoğun bir asayiş meselesi olarak görülmektedir.

Bu dönemde Eskişehir ahalisinin sıkça karşılaştığı sorunlardan biri de halkı büyük ölçüde mağdur eden hırsızlık olayları olmuştur. Bunun bir örneği olarak Dâhiliye Nezareti Jandarma Genel Komutanlığından Sadaret Makamına çekilen 2 Kânunuevvel 1291/2 Aralık 1291 tarihli telgraf gösterilebilir. Buradaki bilgilere göre Eskişehir havalisinde ikamet eden İslam ahalisinden gasb edildiği bildirilen 20 bini aşkın Ankara tiftik keçisi ve 30 bini aşkın koyun ve keçi sürüsünün Yunan askerî korumaları eşliğinde Bursa'dan Balıkesir'e getirildiği ve oradan, Dikili üzerinden Yunanistan'a sevk edilmek üzere yola çıkarıldığı bildirilmiştir. İlgili makamlar nezdinde yapılan yazışmalara binaen konuyla ilgili soruşturma ve takibatın yapılması istenmiştir³⁶.

Belgeden de görüldüğü üzere bu konudaki sorunların bu kadar büyük ölçekte uluslararası boyutta olması dikkat çekicidir. Hırsızlık olayının boyutu asayiş sorununun geldiği düzeyi yansıtmaya açısından önem taşımaktadır.

³⁵ BOA, DH_EUM_AYŞ_00038_00043-1.

³⁶ BOA, DH_İ_UM_00020_30_00014_28_-2.

SONUÇ

Asayiş sorunu olağan ve olağanüstü durumlarda toplumlar için her zaman öncelikli konulardan biri olmuştur. Zira bu konu siyasal ve toplumsal düzeyde devamlılığın ön koşullarından birini oluşturur. Türk toplumu esas itibarıyla 20. yüzyılın başından beri daha öncesi de belli ölçüde geçerli olmak üzere bu tür sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. İmparatorluğun sonunu getiren ve art arda yaşanan savaşlar sonunda devlet otoritesi önemli ölçüde kaybolmuş, bunun sonucunda eski geleneği olan eşkıyalık yeni ortamda tekrar vücut bulmuştur.

Millî Mücadele Dönemi'ne gelindiğinde ise bu durum büsbütün daha da kötüleşmiştir. Yüzyıllardır bu topraklarda yaşayan halk vatanını kaybetme tehlikesini yakından hissetmiş ve buna kendi imkânlarıyla tepki vermeye çalışmıştır. Uzun yıllar süren savaşlar sonunda harap ve bitap düşmüş olan halk; vatan, millet ve devlet olarak tam bir beka sorunu yaşamıştır. Kaybedilen imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinde yaşanan etnik ve demografik değişim, bu alandaki mevcut sorunlara uyum ve entegrasyon problemlerini de eklemiştir.

İngiliz işgali döneminde Eskişehir'de asayiş konusunda hırsızlık, darp, gasp, yaralama, taciz, cinayet gibi durumlar ön plana çıkmaktadır. Bununla beraber düşman işgali dolayısıyla olağanüstü hassas olan ortamda hemen her şey asayiş sorunu görünümündedir. Eski dönemlerden gelen ve şehre tahakküm eden "feodal" unsurların yarattığı otorite boşluğu ve buna bağlı ortaya çıkan asayişsizlik yaşam koşullarını güçleştirmiştir. Bunlara ilaveten savaş ortamında yaşanan insan kayıpları ve maddi imkânların yetersizliği dolayısıyla yoksulluk sorunlarının yanında, can ve mal güvenliği gibi hayati problemler gündeme gelmiştir. Oldukça basit görünümlü nedenlerden kaynaklanabilen olayların çokluğu şehirdeki genel asayiş ortamının ne denli elverişsiz olduğunu göstermektedir. Şehre zaman zaman ölüm sessizliği, zaman zaman da patlayacak bomba atmosferi hâkim olmuştur. Kuvayımillîye'nin duruma hâkim olması sonrasında da bu nazik durum devam etmiştir. Zira Eskişehir, Batı Cephesi'nde Yunan işgal harekâtının ana hedefi içinde yer alan merkezlerinden biri konumundaydı. Millî Mücadele açısından Eskişehir'in stratejik durumu dolayısıyla buradaki asayiş konusu daha fazla önem taşımaktadır. İngiliz işgaliyle başlayan yeni dönem, Batı Cephesi'nde Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sonucunda Yunan işgaline dönüşerek farklı bir boyut kazanmıştır. Her türden taciz, baskı, gasp, hırsızlık, yaralama ve cinayet bu dönemde daha da artmıştır. Bunun sonucunda asayiş sorunu dolayısıyla sosyal tarih açısından bu dönemin bedeli Eskişehir'de ağır olmuştur. Ancak başarıyla sonuçlandırılan Millî Mücadele, böyle bir bedelin ödenmesini tahammül edilebilir kılmış-

tır. Her şeye rağmen bu dönemde çekilen sıkıntılar halkın belleğinde geniş bir şekilde yer alarak yakın tarih konusunda toplumsal bilincin önemli unsurlarından birini oluşturmuştur. Tarih biliminin kendine has yöntemleri yanında nesilden nesile aktarılan sözlü tarih verileri de hesaba katılarak bakıldığında, sosyal tarih açısından Eskişehir’de daha farklı bir manzaranın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bakımdan Eskişehir için “Milli Mücadele’nin yükünü çeken şehir”³⁷ yakıştırması anlamlıdır.

İngiliz işgali döneminde Eskişehir’deki asayiş sorunlarını ele aldığımız bu çalışmada genel görünüm bu şekildedir. Bu konunun bir de 18 Temmuz 1921’de başlayıp, 2 Eylül 1922 tarihine kadar devam eden Yunan işgali dönemi vardır ki o da ayrı bir çalışmanın konusu olabilir³⁸.

İntihal Taraması Bu makale intihal taramasından geçirildi. (<https://intihal.net/>) | *This paper was checked for plagiarism. (https://intihal.net/)*

Etik Beyan Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. | *There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.*

Açık Erişim Lisansı Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. | *This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License*

³⁷ Mesut Erşan, “Milli Mücadele’nin Yükünü Çeken Şehir: Eskişehir”, **Milli Mücadeleye Yerel Bakışlar Sempozyumu**, 22-24 Ekim 2021, Gaziantep, (Yayımlanmamış sempozyum bildirisi).

³⁸ İşgalin bu döneminde yaşanan sorunlar ve genel görünüm olarak şöyle bir durum söz konudur: Yaklaşık 13 ay kadar süren Yunan işgali döneminde şehir teslim olmakla birlikte Türk askerini dağıtamayan Yunanlılar cephe gerisindeki halka saldırmış ve köylerini yakmışlardır. Direnenleri toplayıp kurşuna dizmişlerdir. Halkın dini değerlerine hakaret ederek camileri ahır ve hapishaneye çevirmişlerdir. Güneş battıktan sonra sokağa çıkma yasağı uyguladıkları için 13 ay boyunca sabah, akşam ve yatsı ezanları şehirde okunamadı. Yunan subayları zorla yanlarına alıkoydukları Müslüman kadınlara şapka giydirmiş ve onları rakı sofralarında oturmaya zorlamışlardır. Güneş, **a.g.e.**, s.223.

KAYNAKÇA

- Ahmet Şerif, **Anadolu'da Tanin**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Ahrâr**, 7 Teşrinievvel 1335/7 Ekim 1919.
- Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk**, C. III, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1987.
- Cebesoy, Ali Fuat, **Milli Mücadele Hatıraları**, Temel Yayınları, İstanbul 1953.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (**BOA**), BEO_004602_345131-6.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (**BOA**), DH_AYŞ_00036_00028-2.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (**BOA**), DH_EUM_AYŞ_00038_00043-1.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (**BOA**), DH_İ_UM_00020_30_00014_28_-2.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (**BOA**), DH_KMS_0005_3_00055-5.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (**BOA**), DH_KMS_00050_2_00012_19.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (**BOA**), BEO_004592_344380_6.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (**BOA**), BEO_004613_345941-7.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (**BOA**), DH_EUM_6_00049_00058-3.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (**BOA**), DH_KMS_00049_2_00024-2.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (**BOA**), DH_ŞFR_00100_00028-1.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (**BOA**), DH_ŞFR_00101_00019_044_001_001.
- Ergil, Doğu, **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara 1981.
- Erşan, Mesut, **Milli Mücadele'nin Başlangıcında Eskişehir'in Önemi**, Atatürk Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1991.
- Gökbilgin, Tayyip, **Milli Mücadele Başlarken**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- Güneş, İhsan-Kemal Yakut, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2007.

İleri, 24 Teşrinievvel 1335/24 Ekim 1919.

İpek, Nedim, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Kırlı, Engin, **19. ve 20. Yüzyılda Eskişehir'e Yapılan Göçler**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2001.

Kodaman, Bayram, "Milli Mücadele'nin Tarihi ve Sosyal Açından Değerlendirilmesi", **Milli Mücadelede Amasya Sempozyumu**, Amasya 1986.

Koylu, Zafer, "Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey'in Öldürülmesi", **Atatürk Yolu, C 12, S 46. ss.424-455.**

Koylu, Zafer, **Esaretten Özgürlüğe 423 Gün İngiliz İşgalinde Eskişehir**, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, Eskişehir 2010.

Sakallı, Bayram, **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi**, İz Yayıncılık, İstanbul 1997.

Sarıkoyuncu, Ali, Selahattin Önder, Mesut Erşan, **Milli Mücadelede Eskişehir**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2002.

Türk İstiklal Harbi, C. I, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1974.

Yakut, Kemal, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler", **Kebikeç**, S 34, 2012, ss.139-157.

Yetim, Fahri, **Milli Mücadele Döneminde Mitingler**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1994.